

ԳՐԱԿԱՆ

ՏԱՂԱՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԿԱՐՆԵՑԻԻ

Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Ձեռագրատան թ. 1844 ձեռագիրը կրօնական ժողովածոյ մըն է, ընդօրինակուած եւ ստացուած Մեսրոպ Աբեղայ Սկիւտարցիէ, Երուսաղէմ, շուրջ 1812-ին: Էջ 91-129 կը պարունակէ Յովհաննէս Կարնեցիի տաղերը, թիւով քսանեօթ, նուիրուած Երուսաղէմի եւ շրջակայքի սրբատեղիներուն: Անոնց մէկ մասը գրուած է հայկական 1254 (= 1805) թուականին, երբ Կարնեցի այցելած է Երուսաղէմ, իսկ մնացեալ մասը՝ Կարին վերադարձին: Թիւ 1844 ձեռագրին գրիչը ընդօրինակութիւնը կատարած է 1808-ին հեղինակին իսկ սրբագրած եւ դասաւորած մէկ օրինակին վրայէն: Թիւ 1844 ձեռագիրը մանրամասնօրէն նկարագրած է Նորայր Եպս, Պողարեան («Մայր Յուցակ Ձեռագրաց Սրբոց Յակոբեանց», հատոր 2, Երուսաղէմ, Տպ. Սբ. Յակոբեանց, 1972, էջ 222-226):

Յովհաննէս Կարնեցիի մասին ամենէն լուրջ եւ ամբողջական ուսումնասիրութիւնը կատարած է Շուշանիկ Նազարեան, որ հրատարակած է նաեւ բանաստեղծին տաղերը («Յովհաննէս Կարնեցի - Տաղարան», Երեւան, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ հրատարակչութիւն, 1962, 150 էջ): Այդ հատորին մէջ ներկայացուած են Կարնեցիի տաղերէն նմուշներ՝ «սիրային տաղեր, քառեակներ, հայատառ-թուրքերէն երգերի փոխադրութիւններ կամ թարգմանութիւններ»: Իսկ հեղինակին պատմական-վկայաբանական ստեղծագործութիւնները արդէն հրատարակուած ըլլալով (Յ. Մանանդեանի եւ Հ. Աճառեանի «Հայոց Նոր Վկաները» աշխատութեան մէջ, 1903-ին), տեղ չեն գտած հատորին մէջ:

Սակայն, ինչպէս վերի պարբերութեանէն կ'երեւի, 1962-ի հրատարակութիւնը նոյն-իսկ նմուշ մը չի տար Կարնեցիի կրօնական տաղերէն, որոնց համար Նազարեան կը գրէ. «... (հոգեւոր տաղերը) անկեանք գաղափարներ ունենալու հետ մէկտեղ, տաղտուկ են, ծանրաշունչ եւ գուրկ սիրոյ երգերի համից ու հոտից» (նշուած աշխատութիւն, էջ 38): Ինչ ալ խորհինք կրօնական տաղերու բովանդակութեան, բայց մանաւանդ արուեստին մասին, անոնք Կարնեցիի գրական ժառանգութեան անբաժանելի մէկ մասը կը կազմեն եւ այս մտածումով է որ հրատարակութեան կու տանք Սուրբ Երկրի սրբատեղիներուն նուիրուած եւ Ձեռագրատանս մէջ գտնուող քսանեօթ տաղերը, յուսալով որ Յովհաննէս Կարնեցիի բոլոր տաղերուն ամբողջական հրատարակութիւնը կը կատարուի Հայաստանի մէջ:

ՏԱՂԱՐԱՆ ԳԵՂԵՑԻԿ ՔԱՂՅՐ ԵՒ ՀԱՄԵՂ ԵՂԱՆԱԿԱԻ

Շարահիւսեալ յումեմնէ ամենանուաստ նօտարէ յօհաննիսէ Կարնեցոյ՝ իբր գովասանութիւն ի վերայ փրկագործ տնօրինական Սրբազնասուրբ Տեղեացն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ: Զմի քանիսն ի գոլն իւր անդ ի 1254 թուոջն ասացեալ. եւ զայլսն յետոյ: Իսկ եւ վասն կարգբերելոյ զբառն (ըստ Ասորոց եւ ըստ Արաբացոց բարբառոյն) հէննէ նշանագծեալ զանուն իւր՝ այն ինքն է յօհաննէս:

Ի գոյն զանազան երգոց՝ շարադրեցելոց ի վսեմափայլ արանց իմաստնոց. եւս

Եւ յինքենէ վաղու ասացեալ Տաղից՝ որոց եւ զգոյնսն՝ առեալ գոլով ի պէս պէս համեղագոյն Պէստէ կոչեցեալ խաղից, որպէս տեսանի ի վերնագիրսն յւրաքանչիւր տաղից. եւ թուականն ի վերջին տունսն:

Աշխատասիրեալ ի փառս ամենագթած մարդասէր Փրկչին մերոյ Քրիստոսի Աստուծոյ, եւ ի սէր կենսաբուր Տնօրինական սուրբ տեղեացն. եւ մանաւանդ ի հոգեւոր սփոփումն զուարճութեան սրտի իւրոյ, եւ ի զմայլումն հրճուանաց Երուսաղէմասէր անձանց:

Նարդենիս սրբագրութեամբ ուղղեալ եւ նորոգ դասաւորութեամբ հաւաքեալ ի մի՝ ձեռամբ նոյնոյ հեղինակին, ի 1257 թուոյ ի քաղաքն Կարին:

Ձեռագրի էջ 91

Տաղ ի վերայ Սուրբ Երուսաղէմայ՝ կարօտական դիմօք: Երգի որպէս՝ Զիս քո սիրոյն՝ ով նազելի՝ հովերն առ՝:

Ի սէր հարեալ՝ Աստուածակոխ՝ սուրբ քաղաքին ցանկալի,
յար հանապազ՝ կարօտութեամբ անձն իմ հիւծի՝ միշտ հալի,
նորին տեսոյն՝ սիրտ իմ բաղձմամբ՝ աշս արտասուօք՝ լցեալ լի,
դէպ ի յերկիրն՝ սուրբ աւետեաց՝ առնէր տանէր՝ հովն զիս,
հովն զիս³,
դէպ ի սուրբ վայրսն փրկական՝ փչէր տանէր հովն զիս, հովն
[զիս:

Նորին սիրոյն՝ եւ տեսլենէն՝ չկարացի ես յագիլ,
ի հեռանալս՝ եւս առաւել՝ ունիմ կարի բորբոքիլ, բորբոքիլ⁴.
յոր վայր նստիմ՝ ուր եւ իցեմ՝ չունիմ երբէք դադարիլ,
դէպ ի քաղաքն՝ աստուածակոխ՝ առնէր տանէր հովն զիս⁵:

Օթաթռիչ⁶ թեւըս տայր ինձ՝ Անէնագօր փրկիչն իմ,
որ սլացեալ՝ հասանէի՝ ի սուրբ տեղիսն՝ ըղձագին, ըղձագին⁷.
կրկին դիպեալ՝ սուրբ վայելմանց՝ լինէի ես խնդագին,
դէպ ի յերկիրն սուրբ աւետեաց՝ դէպ ի սուրբ վայրքն փրկա-
[կան⁸:

Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Տպարանէն 1914-ին լոյս տեսած «Տետրակ գովասանաց ի վերայ տնօրինական սուրբ ուխտատեղեացն Քրիստոսի» գրքոյկին մէջ հրատարակուած է այս տաղը, փոփոխութիւններով (էջ 13-15): Կը նշանակենք կարեւորները:

¹ Երգ երոորդ ի վերայ սրբոյ Երուսաղէմի եւ այլ սուրբ Տեղեաց:

² Յար եւ յաւէտ:

³ Կրկնութիւնը կը պակսի:

⁴ Կրկնութիւնը կը պակսի:

⁵ Այս եւ յաջորդ տուներուն վերջաւորութեան կրկնուած է առաջին տունին վերջին տողը՝ դէպ ի սուրբ վայրսն փրկական՝ փչէր տանէր հովն զիս, հովն զիս:

⁶ Օդաթըռիչ:

⁷ Կրկնութիւնը կը պակսի:

⁸ Աւետեացէն ետք ունի՝ առնէր տանէր հովն զիս:

Տապիմ տենչմամբ՝ մեծ Տաճարին՝ սուրբ յարութեան մեր փրկչին,
ուր կան տեղիք՝ լուսածալալ⁹ գերեզման տեառն՝ արարչին,
ժամերգողաց՝ քաղցր ձայնըն¹⁰ միշտ յունկըս իմ առ հնչին,
դէպ ի տաճարն սուրբ յարութեան՝ առնէր տանէր հովն զիս:

Անձկացեալ եմ այն սրբազան տեղւոյն որ կայ ի յայրին,
ուր ծնաւ տէր մեր եւ եղաւ¹¹ ի լուսափայլ սուրբ մարին,
դասք հրեշտակաց՝ անդ պար առեալ՝ օրհնաբանիչ միշտ լինին,
դէպ ի սուրբ վանքըն¹² ծննդեան առնէր տանէր հովն զիս:

Րոտեալ ըղձիւ՝ միշտ փափագիմ՝ Ամենահրաշ տաճարին,
Ամէնօրհնեալ մօր տեառն իմոյ՝ գերամաքուր սուրբ շիրմին,
ուր սերովբէք՝ եւ քերօբէք՝ անտեսաբար գումարին.
դէպ ի տապանն¹³ սուրբ Տիրամօրն՝ առնէր տանէր հովն զիս:

Էռանդագին¹⁴ եմ կարօտիւ սուրբ Յակօբեանց՝ մեծ գահին,
ուր կայ տապան՝ եղբօր տեառն¹⁵ ներքոյ աւագ խորանին¹⁶,
այլ եւ որդւոյն՝ Զեբէթիայ՝ գլխադիրն՝ ցանկալին, ցանկալին¹⁷.
դէպ ի յաթոռն սրբոյ յակօբայ¹⁸ առնէր տանէր հովն զիս:

Սիրով մեծաւ՝ տարուստ¹⁹ աստի՝ ծունր եւ համբոյր՝ արդ ձօնեմ,
լուսաշաղախ²⁰ քարանց հողոյն ըզդէմըս իմ առփարիմ²¹,
(առ մեծ)²² թուոյս՝ կարօտակիր՝ Հեննէս զերզըս յարմարեմ:
Դէպ ի քաղաքն աստուածակոխ՝ առնէր տանէր հովն զիս:

Ձեռագրի էջ 93-94

Տաղ ի վերայ Սուրբ Գողգոթային ի գոյն՝ որ ասէ Գարունն եկեալ անուշ հովն:

Ի Գողգոթայ ի սուրբ լեառն՝ արդ ելցուք,

⁹ Շրնորհաձիւ:

¹⁰ Երգ քաղցրաձայն:

¹¹ Ուր Տէրն մեր ծնեալ եղաւ:

¹² Վանսըն:

¹³ Տապան:

¹⁴ Եռանդագին:

¹⁵ Տեառնըղբօր:

¹⁶ Սեղանին:

¹⁷ Գլխադիրն այն ցանկալին:

¹⁸ Սուրբ Յակօբեանց:

¹⁹ Հեռուստ:

²⁰ Շրնորհաբաշխ: Ձեռագրին մէջ եւս լուսաշաղախ բառին վրայ աւելցուած է տարբեր գիրով՝ շնորհաբաշխ:

²¹ Առփարեմ:

²² առ մեծ կու տայ գրման թուականը՝ 1807:

փրկչին մերոյ՝ Տարածման տեղըն տեսցուք.
 Նոյն փրկագործ՝ տեղւոյն դէմք մեր՝ փարեսցուք.
 արի՛ք արի՛ք ծունր եւ համբոյր ձօնեսցուք, ձօնեսցուք,
 զիսահակայ փոխան խոյն տէր՝ աստ զենաւ, աստ զենաւ:

Օձն ի ձողոյն՝ յանապատի՝ անդ կախեալ,
 եւ աստ Յիսուս՝ կեանք մեր խաչին բարձրացեալ.
 Տեսլեամք նորին՝ թիւնեալ բնութիւնս՝ առբուժեալ.
 արի՛ք արի՛ք ծունր եւ համբոյր ձօնեսցուք, ձօնեսցուք,
 զի Յիսուս փրկիչն կենաց մեզ դեղ կազմեցաւ, կազմեցաւ:

Արեւ լուսին՝ խաւարեցան՝ մթագին,
 երբ մահ լուծաւ՝ ի լոյս դարձան փութագին.
 Րոտեալ սրգով՝ լայր մայրն տեառն՝ տրտմագին.
 արի՛ք արի՛ք ծունր եւ համբոյր ձօնեսցուք, ձօնեսցուք,
 զի զէտ Նոյի՝ տէրն աստ արբեալ մերկացաւ, մերկացաւ:

էից ստեղծողն մարդացեալ չարչարեալ,
 ըզտեսողաց՝ գրեալսն համայն կատարեալ.
 Սկզբնահօրն՝ մեղքն յինքըն առեալ եւ ջըրեալ.
 արի՛ք արի՛ք ծունր եւ համբոյր ձօնեսցուք, ձօնեսցուք,
 զի կող տեառն վասն Նւայի աստ բացաւ, աստ բացաւ:

էղեւ կամօք՝ արարչին իմ անդ դիմել,
 Հէննէս (լիմգառ)²³ թւոյն զուխտ մեր կատարեալ,
 եւ զհոգեւի սուրբ շնորհսըն վայելել, վայելել,
 զի կենարար՝ պարգեւ մեզ աստ բաշխեցաւ, բաշխեցաւ:

Ձեռագիր էջ 94-95

**Տաղ ի վերայ Սուրբ Ծննդեան որ ի Բերդէմ. երգի որպէս
 Արեւս առնեն երթամ իմ սիրուն ի յաշխարհ օտար:**

Իսկ դու ընտիր քաղաք գովելի, ի Դաւթայ շինեալ, Ազնիւ.
 Փոքրիկ քանակութեամբ՝ ցանկալի գահոյն ձեւացեալ.
 Նոր սքանչելիք ի քեզ գովելի՝ ահա արդ յայտնեալ, Ազնիւ.
 ուրախ լե՛ր եւ ցնծա՛ յարաժամ, քաղաք պատուական,
 բախտաւորեալ եղեր՝ աննման քաղաք տիրական:

Օծեալ տէրն յայրի քում, գովելի ի կուսէ ծնեալ, Ազնիւ.
 բանաւորացըս հացն՝ ցանկալի, ի մըսրի եղեալ.
 Տուն մսոյ իսկ Բէթլէհէմ, գովելի խորհուրդով կոչեալ, Ազնիւ.

²³ Լիմգառ = 1805:

ուրախ լե՛ր եւ ցնծա՛յ յարաժամ, քաղաք պատուական,
բարուոյ դիպեալ եղեր՝ աննման քաղաք տիրական:

Աստղըն լուսապայծառ՝ գովելի յերկնուստ ցոլացեալ, Ազնիւ,
եւ երեք թագաւորք ցանկալի ի տարուստ եկեալ.

Րամբ հրեղէնք ընդ հովուաց՝ գովելի փառքս վերերգեալ, Ազնիւ,
ուրախ լե՛ր եւ ցնծա՛յ յարաժամ, քաղաք պատուական,
բախտաւորեալ եղեր՝ աննման քաղաք տիրական:

Էին շնորհն՝ ի քեզ գովելի ցարդ եւս կայ փայլեալ, Ազնիւ,
ո՛չ մեռանին մանկունքդ ցանկալի մինչ ցերեսնամեալ.

Սիրավառ ուխտաւորքդ՝ գովելի հեռուստ միշտ դիմեալ, Ազնիւ,
Հէննէս (առ մեծ) թուոյս՝ յարաժամ լինիմ երգաբան,
Կարօտեալ սուրբ շնորհացդ՝ աննման տեղւոյն տիրական:

Ձեռագրի էջ 95

**Տաղ՝ ի վերայ փրկագործ չարչարանաց սուրբ Տեղեացն, ի գոյն
որ ասէ Ի հրճուանաց ի բաց դարձիր, ո՛վ անձն իմ, զի լուայ
թէ սիրելիմ իմ տխրեալ է:**

Ի ծոցոյ Հօր՝ միաժինըն՝ խոնարհեալ, Կրկնէ,
ճշմարտապէս՝ անճառաբար մարդացեալ,
Ներօղ կամաւ՝ ըզչարչարանս՝ յանձն առեալ, Կրկնէ,
Այնու զպատիժ նախաստեղծիցըն բարձեալ:

Օղամանեակ՝ փուշ պսակաւ՝ պըսակեալ, Կրկնէ,
եղեգն ի ձեռն՝ զանձամբն կարմիր ձորձ արկեալ:
Տիպ արքային կճեայ սեանըն՝ նստուցեալ, Կրկնէ,
այնու ըզփուշ՝ մեր անիծիցըն բարձեալ:

յԱյն միւս սիւնն եւ ձիթենւոյ ծառն կապեցեալ, Կրկնէ,
յերիցս բանտեալ, ի չար Հրէից՝ նախատեալ,
Րամբ զհանդերձսն՝ մերկեալ վիճակ առ արկեալ, Կրկնէ,
որով զամօթ նախաստեղծիցըն բարձեալ:

Էրկնային զօրքն՝ երկրպագմամբ՝ սարսափեալ, Կրկնէ,
ակնարկութեան՝ տեառն հրամանին՝ ըսպասեալ:
Սարսեալ ահիւ՝ համբերութիւն՝ յոյժ ապշեալ, Կրկնէ,
ծանեալ թէ այնու՝ ազգ մարդկան լինի փրկեալ:

Էրկրպագցուք՝ եւ մեք սոսկմամբ՝ զուարճացեալ, Կրկնէ,
Հրաշալի սուրբ տեղեօք դէմք մեր առփարեալ.

Հէննէս զերգս այս (լեմծառ)²⁴ թուոյս յարմարեալ, կրկնէ.
Տարուստ իբրու՝ զփափագ սրտիս՝ լցուցեալ:

Ձեռագրի էջ 96

Տաղ ի վերայ սուրբ Պատանատեղոյն

Ի սուրբ խաչէն աւաղ ի վայր իջեալ,
ի Յօսեփայ բազկաց բազմեալ,
սուրբ կտաւօք՝ աւաղ՝ եղեւ պատեալ.
Յիսուս փրկիչ կենարար մեր՝ աւաղ՝ կեցուցիչ մեր:

Հրաշալի յոյժ՝ աւաղ ահեղական,
պատանատեղին՝ լուսածորան,
յոր պատեցաւ՝ աւաղ մեռելանման.
Յիսուս փրկիչ կենարար մեր՝ աւաղ կեցուցիչ մեր:

Էրկինք լ'երկիր՝ աւաղ՝ զարհուրեցան,
եւ պակուցեալ՝ յոյժ ապշեցան,
զինքեանց ստեղծողն՝ պատեալ տեսան.
Յիսուս փրկիչ կենարար մեր՝ աւաղ՝ կեցուցիչ մեր:

Նիրհէ մահուամբ՝ աւաղ՝ որպէս ի քուն,
էիցս պահօղն՝ ակամբ անքուն,
ըզմեզ փրկեալ՝ աւաղ՝ անմեռ մահուն.
Յիսուս փրկիչ կենարար մեր՝ աւաղ՝ կեցուցիչ մեր:

Նըստեալ կանայք՝ աւաղ լալով ողբան,
իբր ըզմեռեալ՝ ըզնա սըգան,
զցնծումն բնաւից՝ աւաղ՝ անտխրական.
զՅիսուս փրկիչ կենարար մեր՝ աւաղ՝ կեցուցիչ մեր:

Էր Տիրամայրն՝ աւաղ՝ ողբաւորեալ,
հանդէպ որդւոյն՝ ուշաթափեալ,
մինչ անդանօր՝ աւաղ՝ եղեւ պատեալ.
Յիսուս փրկիչ կենարար մեր՝ աւաղ՝ կեցուցիչ մեր:

Էրամբ հրեղէն՝ աւաղ՝ զօրաց անդ կան,
սպասաւորեալ սարսափական,
օրհնեն ահիւ՝ աւաղ՝ փառատրական.
զՅիսուս փրկիչ կենարար մեր՝ աւաղ՝ կեցուցիչ մեր:

²⁴ Ապահովաբար ընդօրինակութեան սխալ. քանի որ լեմծառ հաւասար է 1837 թուականին – անկարելիութիւն մը: Կը կարծենք որ պէտք է ըլլայ լիմգառ = 1805:

Սոսկմամբ համբոյր աւաղ՝ արտասուական,
 ձօնեմք տեղւոյն՝ այն սրբազան,
 փառք այնմ որ զմեզ՝ աւաղ՝ արար արժան,
 իւրոյ սրբոյ տեղւոյն տեսւեան,
 բայց արդ հեռի աւաղ՝ կամ կարօտեալ,
 (առ մեծ) թուոյս՝ Նօտարս յետնեալ:

Ձեռագրի էջ 97-98

Տաղ ի վերայ կենսատու սուրբ Գերեզմանին, երգի որպէս Իմ աննման յոյժ գովելի, արարեր զիս ողորմելի:

Ի ծունկս անկեալ՝ արտասուելով,
 սըրտիւ զըղջմամբ՝ հառաչելով,
 սուրբ Գերեզման տեսուն գնալով.
 արի՛ք երթամք, արի՛ք յերկրպագութիւն:

Ներ տապանի՝ թաղմամբ տքնեալ,
 երեքօրեայ փառօք յարեալ,
 զկնիք դրանն՝ անլոյծ պահեալ.
 արի՛ք երթամք, արի՛ք յերկրպագութիւն:

Օրինակ այսմ՝ եղեալ Յովնան,
 որ երեք օր՝ ի փոր ձրկան
 մնաց կենդանի՝ անապական.
 արի՛ք երթամք, արի՛ք յերկրպագութիւն:

Տեսուն Յիսուսի՝ սուրբ գերեզմանն
 է՛ մշտապէս լուսածորան,
 վէմ հրեշտակին կայ առ դրանն.
 արի՛ք երթամք, արի՛ք յերկրպագութիւն:

Ահեղ փառօք՝ է՛ սոսկալի,
 արեգական նման՝ փայլի,
 հրեշտակք անդէն անմեկնելի.
 արի՛ք երթամք, արի՛ք յերկրպագութիւն:

Րամից ազգաց՝ է՛ պատուեցեալ,
 անմահութեան հոտով լրցեալ,
 դիմօղքն շնորհիւ են լիացեալ.
 արի՛ք երթամք, արի՛ք յերկրպագութիւն:

է մեզ քաւիչ եւ կենսատու,

պէս պէս շնորհաց՝ պարգեւատու,
սրօքէք անդ կան միշտ ըսպասու,
արի՛ք երթամք, արի՛ք յերկրպագութիւն:

Սիրոյ նորին եմ սիրահար,
Հէնէս զերգըս՝ շարեալ յարմար,
(ռամեծ) թուոյս՝ որ կամ ի տար.
արի՛ք երթամք, արի՛ք յերկրպագութիւն:

Ձեռագրի էջ 98-99

(Շար. 1)

ԽՈՐՀՈՒՐԳ ԵՒ ԽՕՍՔ

Մարդ արարածը բան մը կ'արժէ միայն այն ատեն՝ երբ զինք անկարելի է գնել:
Մէկ պարագայի միայն կարելի է կնոջ մը քար նետել, եթէ... քարը թանկարժէք է:
Շատեր իրենց երիտասարդութեան սխալները կը կրկնեն մինչեւ խոր ծերութիւն:
Անկասկած ծիծաղը առողջարար է բոլորին, բացի անկէ՝ որուն վրայ կը խնդան:
Անշուշտ կարելի չէ քիչ ծափահարող ձեռքերուն զարնել:
Երբ մեր սեփական թերութիւնները շատ են, դժուար թէ մենք կարենանք տեսնել ուրիշին արժանիքները:
Միայն լեզուով մարդ կրնայ իր ոյժերէն աւելի ծանրութիւն վերցնել:
Նախընտրելի է համը ըլլալ, քան թէ ստախօս:
Զօրաւոր կամ յիմար մարդիկ են միայն որոնք ճշմարտութիւն կ'ըսեն:
Գայլը հովուին շուտեր, որպէսզի հօտը դարձեալ բերէ:
Տգէտը միայն տգէտին կը յաղթէ:
Դժբախտաբար, մեր յաջողութիւններուն հետ ամենադժուար հաշտուողները՝ մեր բարեկամներն են: